

26

ADV-N-Mededelingen

DRIEMAANDELIJKS
VIERDE TRIMESTER 2009

Dit is het zesentwintigste nummer van de *ADVN-Mededelingen*. Deze publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al zijn aspecten: het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten en publicaties, de huisvesting enz. De *ADVN-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN is een archief-, documentatie- en onderzoekscentrum. Vanuit een open maatschappelijke geest en gesteund op een wetenschappelijke methodologie, verzamelt, bewaart en beheert het ADVN het erfgoed over de Vlaamse beweging in haar brede historische en thematische context. Tot de brede context van dit veiliggestelde erfgoed behoren de nationale bewegingen als maatschappelijk-filosofisch verschijnsel, inbegrepen de thema's die daarmee zijn verbonden of ervan afgeleid zijn (zoals culturele identiteit, migratieprocessen, nieuwe sociale bewegingen).

ADVN - ARCHIEF-, DOCUMENTATIE- & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26
BE-2018 Antwerpen 1
[T] +32 [0]3-225 18 37
[F] +32 [0]3-226 64 05
[E] info@advn.be
[W] www.advn.be
postrekening: 000-1587760-64
bankrekening: 419-8059591-83
bouw- en renovatiefonds: 419-8059599-91

Met steun van de
Vlaamse overheid

*Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken.
Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.*

Bijdragen

Luc Boeva, Tom Cobbaert, Sophie Gyselinck, Liliane Joos,
Céline Préaux, Frans-Jos Verdoodt & Rita Verelst

Digitale beeldbewerking

Ann Van Gastel & Koen Van Keer

Fotografie

Peter Maes, Gentbrugge

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Sophie Gyselinck

Administratie

Marleen Deridder

Druk

New Goff, Mariakerke

Verantwoordelijke uitgever

Frans-Jos Verdoodt
Massemsessteenweg 321.A, 9230 Massemen

Was Menschen tun, wenn sie nichts zu tun haben

In het toneel- en operadrama *Wozzeck* van Alban Berg¹ zegt een legerkapitein aan de soldaat Wozzeck: “Wozzeck, je bent een goed mens. Maar je hebt geen moraal.” Dat klinkt tegelijk meewarig én vernederend. De labiele pruikenmaker Wozzeck was een arme drommel en een pechvogel; hij verdiende nauwelijks de kost voor zichzelf en voor zijn kind en werd dus soldaat en proefpersoon voor de experimenten van de arts-legerkapitein. Zo’n officier zou best een minzaam en begripvend mens kunnen zijn, maar in een dergelijk lyrisch drama is dat voorspelbaar anders.

Wie zich in die dramatiek al te zeer verdiept, wordt uiteindelijk *glaubensmüde* en wendt in bitterheid zijn blik af van de realiteit. Zo’n afgewende blik wordt dan ten slotte een ‘blik op oneindig’. Vergeten wij dus even de belabberde situatie van de soldaat Wozzeck. Want het opmerken van het onderscheid tussen goedheid en moraliteit hoeft niet noodzakelijk blijk te geven van laatzinnigheid. De Amerikaanse schrijver Henry Thoreau (1817-1862) heeft in zijn *Walden* bijvoorbeeld gesteld dat moraal niet alleen een kwestie is van ‘goed zijn’, maar van goed te zijn in een specifieke situatie.²

Misschien is arbeidsethos zo’n specifieke situatie? Arbeid als een zedelijke waarde en niet als de bui die over ons bestaan hangt, sinds Adam en Eva door een machtige engel werden weggepest uit de lusttuin van het aardse paradijs. Er bestaat in de wereld wellicht geen taal waarin geen gezegden floreren die ons overtuigen van de praktische én morele noodzaak van de arbeid. In de westerse geïndustrialiseerde maatschappij is die tweevoudige noodzaak misschien ietwat te onzichtbaar geworden achter het gordijn van de welvaart en het permissieve individualisme. Waarbij men soms de indruk krijgt dat velen werken omdat zij niets te doen hebben: het “*was Menschen tun, wenn sie nichts zu tun haben*”.³

Thomas Morus (1478-1535) mag zich gelukkig prijzen dat hij zo’n wereld niet meer hoefde te aanschouwen. In zijn *Utopia* had hij de maatschappij immers met een genadeloze morele hakbijl opgedeeld in werkzame lieden, luie hommels en economisch zwakken die de slachtoffers zijn van die hommels. Deze laatsten hadden bovendien geen probleem met hun geweten.⁴ Wat dus niet getuigt van goedheid noch van moraal. Nochtans moesten zij beter weten, want “*as jou buurman nie eet nie kan jy nie slaap nie*”.⁵

Moeten wij de arbeidsethos opvoeren tot het niveau van het stacha-

novisme?⁶ Laten wij het maar liever houden bij het onverwoestbare cliché dat arbeid adelt. Met die eenvoudige vaststelling voor ogen, is het ADVN inmiddels reeds dicht bij zijn 26ste verjaardag aangekomen. Wij hebben dus geen verloren arbeid verricht.

FRANS-JOS VERDOODT | VOORZITTER VAN HET ADVN

(1) *Wozzeck* is de opera van Alban Berg (1885-1935). De opera (en het libretto, eveneens van Berg) is gesteund op het onvoltooid gebleven toneelstuk *Woyzeck* van Georg Büchner (1813-1837). Johann Christian Woyzeck (1780-1824) was een marginale figuur, die na de moord op zijn minnares openbaar geëxecuteerd werd in Leipzig, ondanks zijn waarschijnlijke ontoerekeningsvatbaarheid.

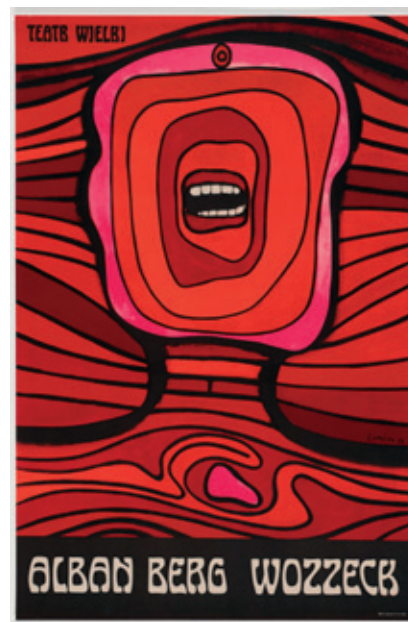
(2) H.D. Thoreau, *Walden; or, Life in the woods*, Boston, 1854.

(3) Titel verwijzend naar de cover van *Kulturaustausch. Zeitschrift für internationale Perspektiven*, IV, 2009.

(4) Th. More, *Libellus vere aureus de optimo reipublicae statu, deque nova insula Utopiae*, Leuven, 1516. Later kortweg *Utopia* genoemd.

(5) Uitspraak toegeschreven aan de Zuid-Afrikaanse grootindustriële en wetenschapper Anton Rupert (1916-2006). Cf. *Nieuwsbrief van de Vlaams-Zuidafrikaanse Cultuurstichting*, april-mei-juni 2006, p. 34.

(6) Genoemd naar de Russische mijnwerker Aleksey G. Stachanov (1906-1977), die wegens zijn (hoge) arbeidsprestaties als voorbeeld werd beschouwd voor de andere arbeiders.

Affiche door Jan Lenica voor de opvoering van Alban Bergs “Wozzeck” in het Teatr Wielki in Warschau, 1964.

90 JAAR VOS

Een bewogen geschiedenis van het Verbond van Vlaamse Oud-Strijders (1919-2009)

De oprichting en de beginjaren

Het idee voor de oprichting van een oud-strijdersbond werd voor het eerst geopperd in maart 1917 door Jozef Verduyn (1884-1936) en de leiding van de Frontbeweging. Het duurde tot mei 1919 voor Verduyn werd gedemobiliseerd en uit Frankrijk kon terugkeren, waarvoor het Verbond van Vlaamse Oud-Strijders (VOS) pas in 1919 kon worden opgericht. Oorspronkelijk overigens als de Vlaamse afdeling van een Nationaal Oud-Strijders Verbond dat ook een Waalse afdeling had, de Association Nationale des Combattants. Verduyn had dus de ambitie om in heel België actief te worden en richtte zich in eerste instantie op de behartiging van de oud-strijdersbelangen, eerder dan op de nationale kwestie. Strikt genomen stond hij daardoor niet zover af van de Nationale Strijdersbond (NSB) die eerder in 1919 was opgericht. De Waalse afdeling van Verduyns organisatie was echter geen lang leven beschoren en in Vlaanderen stonden VOS en NSB als concurrenten tegenover elkaar. In hun respectievelijke bladen begon een politiek en verbaal opbod waardoor al gauw een onoverbrugbare kloof gaapte tussen het 'Vlaamse' VOS en het 'Belgische' NSB.

Jozef Verduyn was niet enkel oprichter van VOS, hij was ook initiatiefnemer van Heldenhulde. In dit schriftje uit 1917/1918 noteerde hij o.a. voor welke soldaten een heldenhuldezerkje werd voorzien en de opvolging van de plaatsing van de zerkjes. [BE ADVN AC859 – Archief Jozef Verduyn, D13016(2/1)]

Het Vlaamse Verbond publiceerde het eerste nummer van *De Vos*, *Tolk van den Vlaamschen Oud-Strijdersbond* op 1 augustus 1919. Van bij het begin kende de vereniging een groot succes. In nauwelijks een jaar tijd liep het ledenaantal op tot 95 000 en in een razend snel tempo werden er overal plaatselijke afdelingen opgericht. Publieksmomenten kregen massaal de aandacht. In oktober 1919 herdacht het Verbond in Gent samen met 15 000 toeschouwers de IJzerslag. De vereniging zelf bleef apolitiek, toch werden bij de verkiezingen in november 1919 op diverse lijsten acht leden van VOS verkozen tot parlementsleden.

Jozef Verduyn was de stuwende organisator van het Verbond, van bij het begin bijgestaan door dr. Jozef Goossenaerts (1882-1963), als algemeen propagandaleider. Verduyn zelf stond in voor de administratieve en financiële organisatie. Hij richtte in 1920 een coöperatieve op die allerlei VOS-producten tegen voordelige prijzen

Het eerste nummer van het oud-strijdersblad *De Vos*, 1 augustus 1919. [ADVN, VY9000030]

aan de oud-strijders aanbood. In datzelfde jaar leidde hij in juli de VOS-betoging naar aanleiding van een debat in het parlement over de oud-strijdersdotaties. De betoging liep uit op de bezetting van het parlementaire halfgrond.

Verduyn leidde VOS zeer eigenmachtig, zonder veel rekening te houden met zijn bestuur. Het leidde tot spanningen die nog werden verhoogd toen hij in 1922 aankondigde dat hij naast *De Vos* ook het *Algemeen Weekblad* ging uitgeven. In oktober 1923 nam Verduyn ontslag en werd Jan Koninckx (1892-1977) voorzitter. Verduyn bleef evenwel *De Vos* uitgeven, VOS gaf voortaan *De Vlaamse Oud-Strijder* uit. Intussen werd de oud-strijdersbond gesteund door de crisisjaren: in 1926 bleven er van de vroegere 750 afdelingen nog maar 180 over. De kas was leeg, de achterban verscheurd. Daarenboven ging VOS onder impuls van ondervoorzitter Armand Suls een radicale antimilitaristische koers varen, tot grote ergernis van de Vlaamsnationalisten van de harde lijn. In 1929 hield Verduyn het voor bekeken en stopte de uitgave van *De Vos*.

Het antimilitarisme als hoeksteen van de organisatie

De jaren 1919 tot 1927 waren echte pioniersjaren, met veel vallen en opstaan. Op de eerste plaats was er de interne strijd voor of tegen Verduyn. Daarnaast beschuldigden de harde nationalisten VOS ervan de Vlaamse eisen onder de mat te vegen. Ook de politieke partijen probeerden het Verbond voor hun kar te spannen. In 1927 werd

Om hun antimilitaristische standpunt kracht bij te zetten, betoogde VOS gedurende de jaren 1930 tegen het Frans-Belgisch Militair Akkoord, [optocht Maldegem 1936]. [ADV, VFA1104]

Koninckx als voorzitter opgevolgd door Jan Huyberechts, die VOS nieuw leven inblies. De nieuwe secretaris Karel De Feyter (1890-1945) richtte tal van nevenorganisaties op: de Vlaamse Invalidenbond (VIB), een organisatie van VOS-vrouwen (VVOS), een jongerenorganisatie (JVOS) en de Vlaamse Zivilarbeiter Brigade (VZAB) – een belangenorganisatie voor verplicht tewerkgestelden in Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Bovendien telde VOS tientallen fanfares, bibliotheken en toneelverenigingen. Er kwam zowaar een eigen VOS-kantoor voor arbeidsbemiddeling. Het was vooral dankzij ondervoorzitter Armand Suls en de verbeterde strijd die hij voerde tegen het militarisme dat VOS de wind in de zeilen had. Dat gebeurde o.a. met het verzet tegen het Frans-Belgisch Militair Akkoord (1920). Het antimilitarisme was dé leidraad in deze jaren, eerder dan het pacifisme. Zo lanceerde VOS tijdens de IJzerbedevaart van 1931 een 'Nooit meer Oorlog-federatie' en organiseerde het een 'volkspetitionnement voor internationale ontwapening' dat 265 000 handtekeningen opleverde.

Van 1933 af nam Germain Lefever (1896-1969) het voorzitterschap waar. Hij wist het Vlaamse met het antimilitaristische standpunt te verzoenen, waardoor men terug aansluiting vond bij de brede Vlaamse beweging. Van 1935 tot 1937 voerde VOS de 'Los van Frankrijk'-campagne. Met deze actie uitte het Verbond zijn kritiek op het Belgisch buitenlands en militair beleid en wist het de massa

De oproep aan het volk voor internationale ontwapening werd een onverwacht succes, jaren 1930. [ADV, VAFCS10]

te bereiken met onder meer plaatselijke en provinciale betogingen tegen het militaire beleid. De actie kreeg de steun van alle politieke partijen – met uitzondering van het Verdinaso – maar ook van het Vlaamse verenigingsleven. De prestigewinst voor VOS was enorm, in die mate zelfs, dat het vanaf 1936 geregeld contact had met de op-eenvolgende regeringen. Intussen werden de Vlaamse eisen niet uit het oog verloren. In mei 1937 betoogde het Verbond voor amnestie in Brussel, een betoging waaraan 40 000 Vlamingen deelnamen. Een jaar later werd er in Gent betoogd voor de eentaligheid van Vlaanderen. In september 1939 brak de oorlog uit en pleitte men voor een strikte neutraliteit, in de hoop Vlaanderen zo uit het conflict te houden.

De Tweede Wereldoorlog en zijn nasleep

In mei 1940 riep VOS zijn dienstplichtige leden op zich tegen de invaller te verweren. Na de capitulatie bekende voorzitter Lefever zich evenwel spoedig tot de Nieuwe Orde en trad toe tot het Vlaams Nationaal Verbond (VNV). De nieuwe lijn was gezet. VOS verantwoordde zijn inschakeling in de Nieuwe Orde op grond van een Europese economische ordening, met ruimte voor de culturele autonomie van elk volk die het al in 1932 had vooropgesteld. Voor heel wat VOS'sen van het eerste uur was de keuze voor een collaboratie met de vijand uit de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog een brug te ver. De VOS-leiding zette echter door en hield voor dat de VOS zichzelf zou blijven, 'onverduits, onverfranst'. Begin april 1941 verankerde een algemeen congres de autoritaire richting. Een maand later startte de werving voor de Vlaamse Wacht. De nauwe banden met het VNV zorgden er overigens voor dat vele VOS'sen gedurende de rest van de oorlog in de collaboratie bleven.

Na de oorlog kreeg VOS de rekening gepresenteerd. Vele plaatselijke leiders werden aangehouden en veroordeeld, alsook secretaris Karel De Feyter die ter dood werd veroordeeld en in 1945 terechtgesteld. Tal van afdelingen en leden liepen over naar de Nationale Strijdersbond (NSB). Het verhaal van VOS leek voorbij. Toch stichtten in de zomer van 1945 enkele vooraanstaande VOS'sen, die buiten de collaboratie waren gebleven, het Nieuw Verbond der Vlaamse Oud-Strijders. Zij lieten het oude VOS gerechtelijk ontbinden. Het nieuwe bestuur met Edward Clottens (1891-1961) als voorzitter knoopte nadrukkelijk terug aan bij de boodschap van de pioniers – 'voor Vlaanderen en de vrede' – en voerde met de steun van katholieke politici een gematigde koers. De ledenwerving verliep aanvankelijk erg moeilijk. De dynamitering van de IJzeretoren veroorzaakte echter een radicalisering, die zich vertaalde in een groeiend aantal leden. De eerste naoorlogse IJzerbedevaart in 1948 bevestigde de hernieuwde aanwezigheid van de Vlaamse beweging.

VOS – een Vlaamse Vredesbeweging

Na 1950 consolideerde het Verbond zich als een bovenpartijpolitieke Vlaamsbewuste drukingsgroep. Er was een duidelijke overgang merkbaar van het 'voorzichtige' VOS van de repressietijd naar een

In de nacht van 15 op 16 juni 1946 werd een aanslag op de IJzeretoren gepleegd. De toren werd volledig met de grond gelijk gemaakt. [ADVN, VPRY10/7]

zelfbewuste Vlaams-nationale vredesorganisatie. Het Verbond formuleerde ideeën voor een vergaande 'decentralisatie' en nam een federalistisch standpunt in. Concreet maakte VOS deel uit van het organiserende comité van de Marsen op Brussel en was het aanwezig op taalbetogingen in Voeren en Vlaams-Brabant. Ook

knoopte VOS aan bij zijn traditionele antimilitarisme van voor de oorlog en ijverde het opnieuw voor amnestie. Voor nieuwe ideeën rond pacifisme was het wachten tot omstreeks 1975. De ledenwerving liep over diverse sporen: van gewezen Oostfronters en Vlaamse Wachters tot de dienstplichtigen die zich voor keuring moesten melden in het Klein Kasteeltje.

In 1979 overleed oud-voorzitter Leonard Van Mierlo (1884-1979) en stuurde voorzitter Herman Vandezande (1917-2004) VOS een nieuwe richting uit: naar doelgroepen met een Vlaamsbewust en pacifistisch programma.

In de zeventiger en tachtiger jaren, kon het Verbond terugblikken op zijn lange staat van dienst. De VOS'sen hielden vast aan hun drie idealen: zelfbestuur, nooit meer oorlog en godsvrede. Het hechte veel belang aan de 11-novemberherdenkingen en de jaarlijkse IJzerbedevaart waar tienduizenden Vlamingen samenkamen voor de vervulling van het zogenaamde IJzertestament. Dergelijke politiek-geïnspireerde massamanifestaties, waaronder ook de IJzerbedevaart, leden echter onder de ingrijpende maatschappelijke veranderingen die zich vanaf 1970 manifesteerden. Het was ook van dan af dat VOS zijn Vlaamsbewuste en pacifistische idealen sterker dan ooit in de verf zette door in 1979 de ondertitel 'Vlaamse Vredesbeweging' aan VOS toe te voegen. De toevoeging beantwoordde meer aan de realiteit dan het oude en vertrouwde Verbond der Vlaamse Oud-Strijders. De ondertitel verschafte makkelijker toegang tot nieuwe doelgroepen en plaatste de idealen nadrukkelijk in een Europese en universele context.

VOS was al lange tijd niet meer de speerpunt van de Vlaamse vredesbeweging. Nieuwe, overwegend progressieve spelers bezetten

Amnestiebetoging van Vlaamse oud-strijders in Antwerpen, 1959. [ADVN, VFFY8/380]

het pacifistische terrein. Bovendien bestond er in deze kringen onverschilligheid of zelfs tegen-

stand tegen het aspect van Vlaams zelfbestuur. Als antwoord hierop formuleerde omstreeks 1980 secretaris Guido Provoost (1940-1981) een scherper pacifistisch profiel. VOS pleitte voor een eigen Vlaams buitenlands beleid en een cultuur van geweldloosheid op wereldvlak. In de bewapeningswedloop van die jaren verdedigde VOS een gelijktijdige ontwapening en een vermindering van het wapenarsenaal. Het Verbond liet zijn leden vrij om deel te nemen aan de massale antirakettenbetogingen. Daarnaast lanceerde VOS heel wat pacifistische initiatieven, al dan niet in samenwerking met anderen. Het lag mee aan de basis van de Vlaamse Vredesweek en schaarde zich achter de Vredesfietseling, een organisatie van de Volksuniejongeren. In de loop der jaren organiseerde het Verbond verscheidene congressen over vrede.

Aandacht was er ook voor de internationale positie van Vlaanderen en de interne Vlaamse staatsinrichting, onder meer met in 1993 een opmerkelijk VOS-pleidooi voor een Vlaamse grondwet. Op partijpolitiek vlak bleef VOS zijn traditionele neutraliteit trouw. Voorzitter Vandezande liet het Verbond nauw aansluiten bij de Volksunie, die net als VOS de vraag naar meer autonomie koppelde aan pacifistische idealen. Het Verbond nam wel een duidelijk standpunt in tegen het opkomende extreem-rechts in Vlaanderen. In januari 2000 erkende Vlaams minister van Cultuur Bert Anciaux VOS als sociaal-culturele vereniging voor volwassenenwerk. Tezelfdertijd was er een bestuurswissel: Hugo Thibaut (1926-2003) gaf het voorzitterschap door aan Staf Beelen. Het Verbond der Vlaamse Oud-Strijders werd herdoopt in Verbond VOS vzw, Vlaamse Vredesvereniging, afgekort VOS. Dit letterwoord verwees meteen naar de geactualiseerde invulling van de IJzerboodschap: Vlaamsbewust, Open pacifistisch en Sociaal bewegen. In 2005 nam Philippe Haeyaert de voorzittersfakkel over.

Affiche van de Vlaamse Vredesweek van 1 tot 7 oktober 1995. [ADV, VAFAS4]

Oud-Strijders werd een werkinventaris opgesteld. Het archief is deels raadpleegbaar, voor sommige stukken is een schriftelijke toestemming nodig van de bewaargever.

Als onderdeel van het VOS-archief bewaart het ADVN een buitengewone collectie VOS-vlaggen. De volledige collectie bevat een tweehonderdtal vlaggen, vooral uit de periode 1919-1930. Bij de overdracht aan het ADVN bleken de vlaggen in een slechte materiële staat te zijn. Daarom werd een aantal eerstelijnsmaatregelen genomen om de conservering van de cultuurhistorisch waardevolle verzameling veilig te stellen. Voor de volledige en systematische restauratie zijn de recurrente financiële middelen waarover het ADVN beschikt onvoldoende. Momenteel wordt wel een project afgesloten waarbij de vlaggen digitaal worden gefotografeerd zodat de collectie aan een ruimer publiek kan worden voorgesteld. Misschien kan het een aansporing zijn voor wie begaan is met dit bijzondere en unieke erfgoed om een bijdrage te leveren aan het behoud en de restaurering ervan. [SG & KDS]

Bewerking naar een tekst van VOS in *Feestnummer 90 jaar VOS*, 2009.

Erfgoed

Het archief van het Verbond van Vlaamse Oud-Strijders (BE ADVN AC61) werd vanaf 1986 langs verscheidene overdrachten in het ADVN ondergebracht. Het verenigingsarchief, dat deels in bewaring is gegeven, bestrijkt de periode van de jaren 1930 tot heden. Het vooroorlogse archief is echter bijzonder fragmentair. Het archief bevat naast documentatie, voornamelijk administratieve stukken (o.m. ook van de afdelingen), alsook documenten betreffende het beheer, de financiën en de activiteiten. Naast het archief van het Verbond van Vlaamse Oud-Strijders beschikt het ADVN over diverse archieven van afdelingen, mandatarissen van de vereniging en leden. Zo maken de VOS-afdelingsarchieven zoals die van Aalst, Leuven, Merelbeke, Sint-Amandsberg, Sint-Niklaas en de provincie West-Vlaanderen deel uit van de ADVN-collectie. Recent nog verwierf het ADVN een gedeelte van het archief van Jozef Verduyn, de stichter en eerste voorzitter van VOS. Van het archief van het Verbond van Vlaamse

Vlag van VOS Eijzeringen (Lennik), 1923. [ADV, WLS1]

Wetenschappelijk onderzoek in de leeszaal van het ADVN

De ondergang van een elite. Een sociaalhistorische studie over de ontwikkeling van het communautaire discours. Casus: de Franstaligen in Antwerpen en de Engelstaligen in Montréal.

Céline Préaux is aspirante bij het Fonds national de la recherche scientifique en bereidt momenteel een doctoraal proefschrift voor aan het departement geschiedenis van de Université Libre de Bruxelles. Zij maakt een vergelijkende studie van de Engelstaligen in Montréal en de Franstaligen in Antwerpen en de geschiedenis van beide groepen in hun eigen regionale/nationale context.

De situatie van de Engelstaligen in Québec vertoont een sprekende gelijkenis met die van de Franstaligen in Vlaanderen. Beide groepen vormden lange tijd op twee vlakken een meerderheid. Op het nationale vlak behoorden zij tot de culturele meerderheid, respectievelijk de Anglo-Canadese en de Franstalige. Op het regionale vlak bekleedden zij economische sleutelposities, waardoor zij deel uitmaakten van een sociaaleconomische meerderheid. Beide groepen vormden tegelijkertijd ook een culturele minderheid in Québec en in Vlaanderen. Het besef dat zij een minderheid vormden, drong in beide groepen slechts langzaam door, deels door hun sterke positie – zowel cultureel-nationaal als economisch-regionaal –, deels ook door het ontbreken van een regionale protestbeweging. Toch zouden zowel Québec als Vlaanderen worden geconfronteerd met een bewustwordingsproces bij de massa, die langs taaleisen de meerderheidspositie van respectievelijk de Engelstaligen en Franstaligen op regionaal vlak in vraag stelde. Het resulteerde in beide regio's in taalwetten die de taal van de meerderheid van de bevolking vastlegden als officiële taal van de regio. Geleidelijk aan vervlaamste de gehele samenleving in Vlaanderen en verfranse op dezelfde wijze Québec. Daarenboven tastten de emancipatorische taalbewegingen ook de economische positie aan van de Engelstaligen in Québec en de Franstaligen in Vlaanderen. Zij verloren dus één van de twee componenten die hun meerderheidspositie bepaalden: de economische hegemonie op regionaal vlak. Vervolgens boetten beide groepen ook in op hun deelname aan de culturele meerderheid op nationaal vlak, naarmate de regionalistische beweging het belang van het regionale vlak sterker wist te benadrukken. In haar onderzoek gaat Céline Préaux na in hoeverre dat toene-

mende en effectieve verlies aan status, de identiteit van beide groepen kan hebben beïnvloed. Daarbij probeert zij het moment te bepalen waarop dat besef bij die groepen is doorgedrongen en hoe zij daarop hebben gereageerd. Verder analyseert zij hun collectieve identiteit, hun beeld van de samenleving en de impact van hun bewustwordingsproces.

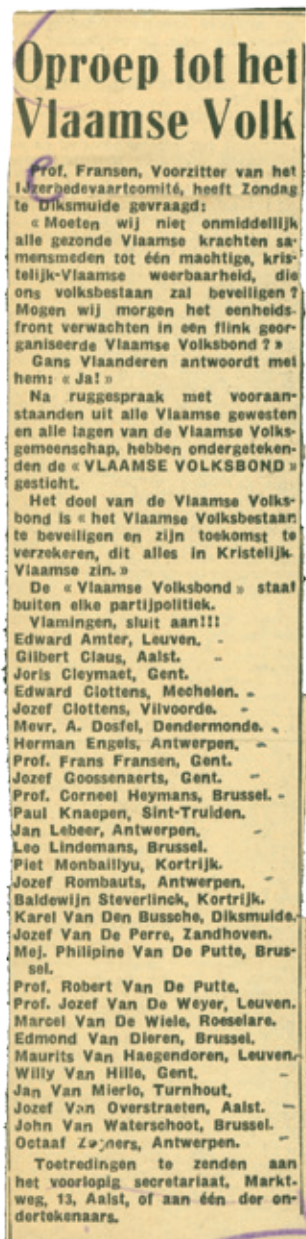
Het onderzoek richt zich voor beide groepen op de cruciale periode waarin zij hun positie van elite verloren. In Québec verliep dat proces over een periode van ongeveer twintig jaar (1960-1980). Die periode begon met 'La Révolution tranquille', de inhaalbeweging van de Frans-Canadese gemeenschap, en ging verder tot aan het referendum over de mogelijke soevereiniteit van Québec (1980). Dat laatste was in vele opzichten een sleutelmoment voor de Engelstaligen in Québec, die van dan af massaal de regio verlieten. Voor Vlaanderen loopt die periode van de jaren 1930 (met de stemming van de taalwetten) tot medio de jaren 1960, enkele jaren na het vastleggen van de taalgrens (1962).

Ten slotte wil het onderzoek nagaan hoe de Engelstaligen in Québec en de Franstaligen in Vlaanderen deze scharnierperiode hebben beleefd, onder meer door een analyse van de politieke stellingen. Daarvoor komen de standpunten in aanmerking van politici, politieke partijen en andere actoren die impact hebben op het openbare leven (vb. de pers), voorzover zij representatief zijn voor de diverse opvattingen die in Vlaanderen en in Québec bestaan over de taalproblematiek. De studie wil een nauwkeurig en genuanceerd beeld schetsen van de ontwikkeling van beide taalgroepen en door die specifieke benadering bijdragen tot een beter begrip van de complexiteit van de communautaire verhoudingen in beide regio's. Twee regio's die geografisch ver uit elkaar liggen, maar die het verdienen om vergeleken te worden. [CP & SG]

Onderzoek registreren kan langs www.advn.be (de bezoeker – steunpunt historiografie – onderzoek registreren)

EEN NIEUWE BOND VOOR EEN VLAAMSE TOEKOMST De Vlaamse Volksbond (1950-1951)

De onvrede over de afwikkeling van de Koningskwesitie en de daaruit voortvloeiende wens voor een stevigere organisatie van het katholiek-flamingantisme waren de eerste kiemen van de Vlaamse Volksbond. Het initiatief tot deze Volksbond werd genomen op 8 augustus 1950 door de professoren Paul Heymans, Jan Fransen en Robert Vandeputte. De oproep tijdens de IJzerbedevaart van 20 augustus 1950 tot eenheid van alle Vlaamsgezinden was de aanzet tot de officiële oprichting. Drie dagen later werd een manifest gericht *“aan het Vlaamse volk”* dat door een dertigtal personen van diverse strekkingen en gezindheden werd ondertekend. Recent ontving het ADVN een gedeelte archief van deze Vlaamse Volksbond (BE ADVN AC801) uit handen van de toenmalige secretaris, Gilbert Claus. Uit documenten betreffende de stichting en de statuten blijkt dat er van bij het prille begin een sterk verlangen aanwezig was naar een bundeling van alle Vlaamse krachten in een volksbeweging met christelijke inslag en volledig onafhankelijk van elke politieke, culturele of sociale vereniging. De Volksbond profileerde zich als een strijdbare organisatie met als taak *“het Vlaamse voortbestaan te bevestigen en zijn toekomst te verzekeren”* door oplossingen voor te stellen voor de grote Vlaamse vraagstukken. Opgesomd werden: de taalgrens, het taalgebruik in de overheidsadministratie en het bedrijfsleven, Brussel, Kongo, repressie en epuratie, het Land van Overmaas enz. Het aanvankelijke succes van de ledenwerving maakte duidelijk dat dit streven op veel steun kon rekenen. Dit blijkt ook onder meer uit de in het archief aanwezige

briefwisseling. Het secretariaat ontving talloze aanvragen tot lidmaatschap, vrijwilligers gaven zich op om propaganda te voeren en menig een informeerde naar de mogelijkheid om plaatselijke afdelingen op te richten. Ook verenigingen traden toe op basis van gedeelde doelstellingen, zo onder meer de Katholieke Vlaamse Landsbond in oktober 1950, die hoopte hierdoor een deel van zijn oorspronkelijke stuwkracht te herwinnen. Maar die toetreding was geen sinecure. Slechts na lange onderhandelingen werd een overeenkomst bereikt en vervolgens een nieuw dagelijks bestuur samengesteld onder het voorzitterschap van Paul Heymans. Ondanks het programma en de grote verwachtingen die werden gecreëerd, slaagde de Volksbond er niet in om zich als een massale ledenbeweging te organiseren. De pers sprak van *“een vormeloze massa waarin orde moe[s]t gebracht worden”* (Het Volk, 9 december 1950). Dit, alsmede het verlies van de aanvankelijke steun van vele Vlaams-nationalisten, maakte van de Volksbond een doodgeboren kind. Tijdens de IJzerbedevaart van 1951 stelde één van de initiatiefnemers, Jan Fransen, hun mislukking vast. In een ultieme poging de vereniging nieuw leven in te blazen, werd de Volksbond einde van datzelfde jaar omgevormd tot de Vlaamse Volksraad, die even snel weer verdween (1953). [L]

Op de IJzerbedevaart van 20 augustus 1950 werd de oprichting aangekondigd van de Vlaamse Volksbond. De stichters namen contact op met de Vlaamse pers en drie dagen later verscheen deze ‘Oproep tot het Vlaamse Volk’.
[BE ADVN AC801 – Archief Vlaamse Volksbond, D12486]

'GEEN GELD, GEEN ZWITSERS' Lodewijk Masfranckx (1873-1958)

"Steun ons zooveel ge kunt, wij hebben het geweldig noodig", deze smeekbede schreef Joris Van Severen op 22 april 1929 aan Lodewijk Masfranckx. De in Zwitserland verblijvende oud-activist volgde Van Severens oproep, schonk in datzelfde jaar 10 000 frank aan *De West-Vlaming* en kende een lening van 50 000 frank toe. Van Severen was echter niet de enige die financiële steun ontving van deze Zwitserse weldoener, zo blijkt uit recent ontsloten briefwisseling van Lodewijk Masfranckx (BE ADVN AC848). Lodewijk Masfranckx werd op 2 oktober 1873 geboren in Sint-Gillis bij Brussel en huwde in 1906 met Irma Faingnaert. Het gezin woonde in Ganshoren. Masfranckx werkte als verzekeringsmakelaar in Brussel en raakte daar al snel betrokken bij verscheidene flamingantische activiteiten. Tijdens de Eerste Wereldoorlog maakte hij aanvankelijk deel uit van de Vereniging van Vrienden der Vlaamsche Zaak. Die kleine groep van radicale Vlaamsgezinden werd opgericht in juni 1915 onder de leiding van de toekomstige voorzitter Jacob Lambrichts en de Duitser Jozef Haller von Ziegesar. De niet in het publiek opererende groep had onder meer de uitvoering van de taalwetten, de vernederlandsing van het onderwijs, de bestuurlijke scheiding en de ontwikkeling tot politieke en culturele zelfstandigheid van het Vlaamse volk als doel. Na een meningsverschil over de te volgen richting, m.n. over de wenselijkheid om het radicale activistische programma van de Gentse Jong-Vlamingen te volgen, richtten een vijftal leden in juni 1916 de uitgesproken federalistische en pro-Duitse Vlaamsche Landsbond op. Naast con-
testanten Maurits Jossen en Frans Reinhard

sloten ook Jozef Haller von Ziegesar, Arthur Faingnaert en Lodewijk Masfranckx zich aan. Deze bond zou niet langer dan een half jaar bestaan. Bijna alle bestuursleden zouden een jaar later wel deel gaan uitmaken van de Raad van Vlaanderen. Zo was Lodewijk Masfranckx quaestor in de tweede Raad van Vlaanderen en lid van de Commissie voor Handel, Bank- en Geldwezen. Toen de Eerste Wereldoorlog op zijn einde liep, week Masfranckx eerst uit naar Duitsland en later, op aangeven van zijn werkgever, naar Zwitserland. Hoewel niet meer actief in de Vlaamse beweging, bleef hij wel intensief contact houden. Uit briefwisseling blijkt dat hij vanaf 1927 met substantiële bedragen verschillende initiatieven steunde. Meestal behoorden de begunstigen tot het voormalige activistische netwerk. Zo werd Het Vlaamsche Front in Brussel gesteund via giften aan Karel Reinhard en Aelbrecht Peerenboom, zonen van activistische vrienden. Het dagblad *De Schelde* kreeg Masfranckx' steun door bemiddeling van Jules Spince-maille en het Studiefonds voor kinderen van getroffen Vlamingen via Hendrik Borginon.

Lodewijk Masfranckx steunde na zijn terugkeer onder meer de oprichting van de eerste Vlaamse Volksbeweging in 1952 en ontving als stichtend lid nummer 68 dit aandenken.
[BE ADVN AC848 – Archief Lodewijk en Irma Masfranckx]

De crisisjaren 1930 noopten Masfranckx ertoe zijn financiële steun stop te zetten. Na de Tweede Wereldoorlog keerde Masfranckx terug naar Brussel en zou in beperkte mate nog zijn steun geven aan de Volksunie. Hij overleed in Jette op 17 juni 1958. [rc]

HET NISE-PROJECT

Een overzicht van de voorbereidingsfase

In een vorig nummer van de *ADV-N-Mededeelingen* werd de opzet van het NISE-project (Nationale bewegingen en Intermediaire Structuren in Europa) uiteengezet.¹ Dat project ontwikkelt een werkinstrument voor de comparatieve historiografie van de nationale bewegingen in Europa. Het wil daarbij drie soorten doelstellingen realiseren: historigrafisch, heuristisch en archivalisch.

Dankzij de stimulering van de vergelijkende geschiedschrijving biedt NISE de mogelijkheid om algemene besluiten te formuleren inzake de recurrenente en de unieke kenmerken van de nationale bewegingen in Europa. Het in kaart brengen van de persoonlijke en institutionele relaties tussen nationale bewegingen stelt daarenboven onderzoekers in staat politieke en culturele transfers na te gaan. Onderzoek op basis van die bronnen kan bijdragen tot het maatschappelijk debat omtrent nationaliteit, (trans)nationalisme en interculturaliteit.

Het project focust daarbij op de intermediaire structuren en de daarmee verbonden personen binnen de nationale bewegingen in Europa vanaf het einde van de 18de eeuw. Die gegevens worden verzameld, gecontroleerd en systematisch ingebracht in een centraal databestand. Daarbij aansluitend reikt NISE een werkinstrument aan voor de heuristiek door een gegevensbank en een helpdesk te ontwikkelen met informatie over de uitgegeven en onuitgegeven bronnen van die intermediaire structuren. NISE wil daarmee tevens een doorslaggevende bijdrage leveren tot de bewaring en ontsluiting van het erfgoed van en over de

nationale bewegingen in Europa.

Het initiatief dient te leiden tot een netwerkproject op Europees niveau. Het wordt uitgevoerd in drie fasen: voorbereiding, ontwikkeling en operationalisering. In het midden van 2009 werd de eerste fase afgerond. Daarin werd gefocust op de conceptie en de voorbereiding van de concrete verwezenlijking van de drie fundamentele pijlers van het project. Die pijlers betreffen: de organisatie, de instrumenten en de wetenschappelijke verantwoording. De basiselementen werden voor de eerste fase van het project geconcretiseerd onder de vorm van vier eindtermen: de prospectie naar participanten, onder meer door het uitvoeren van een instellingenstudie (met de uitbouw van de repertorium-databank); de uittekening van een databank voor de invoer van de verzamelde gegevens; het opstellen van een kadertekst over het onderzoek en de bronnen omtrent de nationaliteitenbewegingen in Europa; en de samenstelling van een Wetenschappelijke Raad.

De eerste actielijn betrof de prospectie naar potentiële participanten door het uitvoeren van een instellingenstudie en onderhandelingen met de geselecteerde instellingen.

Verschillende onderzoeks- en erfgoedinstellingen met de nationale en regionale bewegingen als themaveld werden aangezocht om deel te nemen aan het project. De deelname omvat: de invoer van gegevens in het databestand; de verzameling van basisdocumentatie in het coördinatiecentrum; de archivalische samenwerking met het coördinatiecentrum.

Tijdens de eerste fase werd een voorlopige lijst opgesteld van instellingen die in aanmerking komen voor deelname aan het project. De geselecteerde instellingen werden opgenomen in een repertorium, waarin voor elke instelling een elektronische steekkaart met basisgegevens werd opgesteld (de opmaak van de steekkaart sluit aan bij de recente ISDIAH-standaard). Een aantal van die instellingen werd daarna gecontacteerd. De respons bij de erfgoed- en onderzoeksinstituten was in de meeste

(1) *ADV-N-Mededeelingen*, nr. 21, 2008, pp. 4-7.

gevallen positief. Een aantal partners heeft zich intussen verbonden met het project of heeft zich in principe verbonden, maar dient nog een ambtelijke of interne procedure te volgen (zie www.nise.eu voor de lijst van instituten). Met sommige instellingen werd reeds een concrete samenwerking afgesproken. Zo wordt met het Study Platform on Interlocking Nationalisms (SPIN, Amsterdam) een Europese workshop rond 'koorverenigingen en natievorming' georganiseerd. Met de Association for the Study of Ethnicity and Nationalism (ASEN, Londen) wordt een bibliografisch project ontwikkeld rond de theorievorming van nationalisme. Ten slotte werd met het Fonds d'Histoire du Mouvement Wallon (FHMW, Luik) een concrete samenwerking in het vooruitzicht gesteld.

De databank vormt de kern van het project. Tijdens de eerste fase van het project werd de opzet van de databank volledig uitgewerkt. Daarbij aansluitend werden onderhandelings aangeknoopt met ODIS, onderzoekssteunpunt en databank intermediaire structuren in Vlaanderen, 19de-20ste eeuw. Het Nederlandstalige ODIS-databestand vertoont kenmerken die nauw aansluiten bij het opzet en de doelstellingen van het NISE-project. Het gebruik van (delen van) het frame lag dan ook voor de hand. Bijgevolg werden met ODIS afspraken gemaakt voor een synergetische samenwerking voor de internationalisering (lees: de implementatie van de Engelstalige versie) van het frame.

NISE wil verschillende doelgroepen bereiken: vorschers, studenten, journalisten, erfgoedbeheerders en een ruim publiek dat geïnteres-

seerd is in de geschiedenis van de nationale bewegingen. De informatiestroom vanuit NISE naar de participanten en de erfgoedgemeenschap verloopt zowel langs publicaties als langs elektronische weg: een nieuwsbrief en een website. De nieuwsbrief wordt verspreid in het Engels (*NISELetter*) en het Nederlands (*NISEBrief*). De website is sinds juni 2009 vernieuwd (www.nise.eu) en reeds grotendeels operationeel. Naast een uitgebreide inleiding tot het project, een nieuwsrubriek en de agenda, zijn er afzonderlijke rubrieken voor de twee soorten partners: respectievelijk de leden van de Wetenschappelijke Raad en de erfgoed- en onderzoeksinstellingen van het netwerk (met links naar de sites van de partners). Tevens is er plaats voor de conferenties, workshops en monografieën die het project genereert. Uiteraard zal de webstek een gemakkelijke toegang bieden tot het databestand. Voor de gebruiker zullen daarbij helpschermen ter beschikking staan. Er is tevens ruimte voor een kennisplatform voor het wetenschappelijk onderzoek rond de vergelijkende geschiedschrijving van de nationale bewegingen. Daarenboven is er plaats voorzien voor een helpdesk die heuristische en archivalische bijstand zal leveren.

Nog tijdens de eerste fase werd nagegaan of buitenlandse academici bereid waren het project te begeleiden vanuit de Wetenschappelijke Raad. De respons was overwegend positief. Zij bevestigden daarbij de lacune die momenteel aanwezig is in het wetenschappelijk onderzoek en de noodzaak aan een project als NISE om daaraan te verhelpen. De Wetenschappelijke Raad telt op dit ogenblik achttien leden uit acht verschillen-

de landen en voor vijf verschillende wetenschappelijke disciplines (voor de samenstelling van de raad, cf. de NISE-website). Tijdens deze eerste fase van het project werd op 13 mei 2009 de eerste vergadering van de Raad georganiseerd in het ADVN. Daarbij werd onder meer het onderwerp van de eerste NISE-conferentie vastgelegd. Het betreft enerzijds de specifieke problemen waarmee erfgoedinstellingen rond de nationale bewegingen te maken hebben en de oplossingen die zij daarvoor al dan niet hebben. Die uitwisseling van expertise betreffende de prospectie, het verzamelen en het beheer van erfgoed moet leiden tot de bepaling van de *best practices*, met het oog op *benchmarking*. Anderzijds wordt het onderwerp van de eerste invoer van het databestand, i.e. de periodieken tijdens de Hrocheaanse fase B, in detail behandeld. De conferentie zal plaatsvinden in de Macedonische hoofdstad Skopje, op 27 en 28 mei 2010.

Ten slotte werd de kadertekst voor het project uitgegeven, *Rien de plus international. Naar een comparatieve en transnationale historiografie van nationale bewegingen*. De publicatie biedt enerzijds een stand van zaken van het onderzoek inzake nationalisme, natie en nationale bewegingen, met focus op één van de voornaamste lacunes: de vergelijkende geschiedschrijving van de nationale bewegingen. Anderzijds wordt de onderzoeksomgeving geschetst die vereist is om aan dat feilen te verhelpen. [LB]

Voor info betreffende de publicatie zie 'KORT' in deze *ADVN-Mededelingen*, p. 17.

Oorlogslogica

Het begrip oorlogslogica behoort niet tot onze standaardtaal. Dat kan verwondering wekken, maar het woord komt niet voor in het *Groot Woordenboek van de Nederlandse Taal*, gemeenzaam bekend als de 'Van Dale'. Destijds sprak men overigens met diep ontzag over de 'dikke Van Dale', hij was opvallend dik en zwaar en in het bezit van weinig geletterden.

Laat de oorlog dan al een "reden [hebben] die de rede niet kent", de verbinding met de logica wordt helemaal onaangenaam.¹ De logica is bovendien vaak een oplossing voor alles wat men eigenlijk niet wil aanvaarden. En daardoor behoort de oorlogslogica in de feiten maar al te zeer tot de woordenschat die wij dag in dag uit hanteren en standaardiseren.

Extreme reacties op paniek behoren tot die oorlogslogica. In *De Abwehr en 'de verdachten van mei 1940'* behandelt Etienne Verhoeyen een van de meest omvangrijke illustraties van dat verschijnsel in België. Het betreft de administratieve aanhouding van een groot aantal personen, Belgen en in België verblijvende Duitsers. Allen werden geacht de Duitse inval gunstig gezind te zijn en eventueel te zullen bevorderen. Door de drastische maatregel wilde men een net spannen over de veronderstelde aan-

wezigheid in België van Duitse spionnen of van Belgen die voor Duitsland spioneerden. Die 'spionitis' leidde tot de wegvoering van een deel van die verdachten naar interneringskampen in Frankrijk. De onmenselijke omstandigheden die heersten in die kampen en de aberraties zoals het bloedbad op 20 mei in Abbeville, zijn – aldus de auteur – ontsporingen die vandaag als oorlogsmisdaden zouden worden beschouwd. In Abbeville werden 21 personen zonder vorm van proces terechtgesteld door Franse militairen, zij behoorden tot een groep van 78 weggevoerden.

Wie onder die achtenzeventig waren in werkelijkheid spionnen of op zijn minst personen die 'verdachte relaties' met

Duitsland onderhielden? Die betekenisvolle onderzoeksvraag vormt de rode draad in de bijdrage van Verhoeyen, die daarenboven zijn focus richt op de wijze waarop – en de redenen waarom – de Duitse bezetter de belangen behartigde van de Vlaams-nationalisten onder de weggevoerden.

Het begrip **strijd** bezit uiteraard diverse dimensies en verschijningsvormen, naargelang het om een kamp mét of zonder wapens gaat. Maar beide kunnen elkaar tevens uitlokken en vergezellen en zelfs extreem versterken. Want, zo stelde de Brits-Hongaarse bioloog en essayist Arthur Koestler (1905-1983), "*Het dodelijkste wapen in de handen van de mens is de taal. (...) De*

woorden van Adolf Hitler waren de krachtigste bewerkers van de vernietiging in hun tijd."² Koestler fixeert zich begrijpelijkerwijze niet uitsluitend op het nazisymbool. Want "lang voordat de drukpers werd uitgevonden, ontkeenden de woorden van de door Allah zelf verkozen Profeet een emotionele kettingreactie die de wereld van Centraal-Azië tot aan de kusten van de Atlan-

Programmabrochure *Hulde aan onze weggevoerde kameraden*, Antwerpen, 1940.

[Brochure, ADVN, BE ADVN AC20 - Archief Karel Peeters, D229]

tische Oceaan op haar grondvesten deed schud-den.”³ Uiteindelijk zal de auteur zijn analyse wel enigszins nuanceren:

*“Zonder woorden zou er geen poëzie zijn – en geen oorlog.”*⁴

Ergens tussen poëzie en wapens in bevindt zich meestal de woordenstrijd zonder wapens. Als die ongewapende strijd om taal en cultuur gaat, dan nemen wij daar in de Belgische geschiedenis sinds ruim anderhalve eeuw een reproductief patent op, ‘met

dank aan’ de Vlaamse beweging en haar ambities op het vlak van opvoeding en onderwijs. Centraal in dat verbaal conflict functioneerden de principes van de grondwettelijke vrijheid van onderwijs en van taalgebruik. Via de koppeling van beide principes, kon het vrij katholiek onderwijs zich – in tegenstelling tot het overheids-onderwijs – gedurende decennia onttrekken aan de toepassing van de taalwetten. Op die manier schoven zij de verticale beweging in de vernederlandsing van het onderwijs gedurende decennia voor zich uit. De conflicten escaleerden navenant.

In Een kwarteeuw strijd om een gedeeltelijke vernederlandsing van het katholiek middelbaar onderwijs. Jezuïeten en bisschoppen versus katholieke flaminganten. Verdere inzichten via een nieuwe bronnenpublicatie (1900-1906) richt Harry Van Velthoven de focus op de hierboven vermelde problematiek.⁵ Bij zijn

Zicht op het Sint-Jozefcollege in Aalst. Foto in: J. De Brouwer, *De Jezuïeten te Aalst*, deel 2, Aalst, 1980, p. 14. [Stadsarchief Aalst]

analyse neemt Van Velthoven de toestand in het officieel middelbaar onderwijs als vertrek- en richtpunt. Die methodiek laat de lezer toe vast te stellen dat de strijd om het katholiek middelbaar onderwijs niet alleen een (interne) strijd was tussen katholieke flaminganten en hun kerkelijke overheid, maar tegelijk een strijd tussen het ‘werkelijke land en het wettelijke land’.⁶ Van Velthoven komt daarenboven tot het besluit dat het conflict tegelijk “een cruciale ideologische breuk” betekende, “gepaard aan een bruusk dekloraliseringsproces ten opzichte van de bisschoppen aan wie men het recht ontzegde nog pastorale gehoorzaamheid te eisen in wat men voortaan beschouwde als een vrije burgerlijke kwestie”.

Enigszins tegenover diezelfde achtergrond van de interne spanningen onder katholieken in Vlaanderen, situeert zich Luc Vandeweyers *Een Vlaamse krant en een Belgische partij. De visie van Standaard-journalist Jozef Staels in december 1945*. Ten opzichte van het voorgaande artikel betreft het natuurlijk een verschillende periode. Daarenboven zijn de actoren uitsluitend leken, die verwickeld zijn in een strijd om invloed, macht en mandaten binnen de katholieke partij en de katholieke pers.

De vrij onbekend gebleven Jozef Staels (1917-1996) behoorde tot de kern van de krant *De Standaard*. Die krant bezat een fout oorlogsverleden, zij had zich aangepast aan de bezettingsomstandigheden. Daardoor had zij na de oorlog twee stappen nodig om zich te kunnen rehabiliteren als het speerpunt van de nieuwe generatie Vlaamsgezinde katholieken die aan de basis zouden liggen van de stichting, de richting en de

Jozef Staels getekend door Marc Sleen in G. Durnez, *De Standaard. Het levensverhaal van een Vlaamse krant 1914-1918*, Tielt-Weesp, 1985, p. 519. [ADVN, VB12293]

opgang van de Christelijke Volkspartij (CVP). De bron die door Vandeweyer wordt gehanteerd als ruggengraat van zijn verhaal is een brief die Jozef Staels richtte aan een zekere 'Berten'. Deze laatste is wellicht de econoom, academicus en Standaard-journalist Albert Coppé (1911-1999).

In de brief, die tevens was bedoeld om voorgelezen te worden aan de invloedrijke jurist en medestichter van de CVP Michiel Vandekerckhove (1909-2003), toont Staels zich erg kritisch tegenover het Standaardmilieu waarin hij fungeert. Liefst tweederden onder hen noemt hij onbekwaam of overbodig. Tegelijk maakt hij brandhout van de meerderheid van de boegbeelden onder traditionele katholieke politici en van som-

mige kerkleiders en geestelijke orden die de 'sociale democratie' tegenwerkten. Via die harde en directe formuleringen van Staels verwerven wij een beeld van de verschuivingen die toentertijd volop aan de gang waren binnen de brede katholieke strekking. Over het parcours dat Jozef Staels na deze opmerkelijke brief uit 1946 nog doorliep is nauwelijks iets bekend. Dus evenmin over de invloed die hij verder kon uitoefenen. Vandekerckhove en Coppé werden anderszijds bekende en gezaghebbende figuren binnen de katholieke politieke wereld. Coppé zou zelfs minister worden, voorzitter van de EGKS (Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal) en topman van de Generale Bankmaatschappij. Zowel Coppé

Abonneren op *Wt*

U kunt zich abonneren op *Wt* door overschrijving van het abonnementsgeld op rekeningnummer KBC 733-0215290-77.

Abonnementsgeld:

- binnenland: 23 euro
- buitenland: 28 euro
- steunabonnement: 25 euro

Nieuwe abonnees ontvangen gratis het bijzondere *Wt*-nummer 2001/4 met daarin de bibliografie van *Wetenschappelijke tijdingen* (selectieve bibliografie 1935-1979, volledige bibliografie 1980-2000).

als Vandekerckhove waren Vlaamsgezinden die zich verwijderd hadden gehouden van de collaboratie. [FJV]

Wetenschappelijke tijdingen, jg. 68, 2009, nr. 4

- (1) Parafrase op Blaise Pascal (1623-1662): "Le cœur a ses raisons que la raison ne connaît pas", in: *Pensées*, postuum verschenen.
- (2) A. Koestler, *De menselijke tweespalt*, Kapellen, 1981, p. 19 (oorspronkelijke titel *Janus: A summing up*, London, s.d. [1978]).
- (3) A. Koestler, *De menselijke tweespalt* [...], p. 19.
- (4) A. Koestler, *De menselijke tweespalt* [...], p. 19.
- (5) De bijdrage vormt een recensie-artikel, gesteund op L. Gevers, *Jezuïeten, bisschoppen en flaminganten. Documenten uit kerkelijke archieven over de controverse rond het taalregime in het katholiek middelbaar onderwijs. 1900-1906*, Brussel, 2008.
- (6) K. Van Isacker, *Werkelijk en wettelijk land. De katholieke opinie tegenover de rechterzijde. 1863-1884*, Antwerpen, 1955.

De beste plaats

Publicatie en tentoonstelling – Het ADVN heeft een rijke collectie rond de nationale bewegingen in Europa. Om die te belichten werd de brochure *De beste plaats* samengesteld. Vanuit dezelfde optiek loopt in het ADVN vanaf 4 januari 2010 onder dezelfde titel een tentoonstelling. De expositie wil aan de hand van enkele insteken een indruk geven van de inhoudelijke, vormelijke en geografische diversiteit van de collectie nationale bewegingen. Tezelfdertijd werd een inventaris uitgegeven van de collectie van het Koerdisch Instituut Brussel, die zich in het ADVN bevindt.

De brochures zijn gratis te verkrijgen in het ADVN. *De beste plaats. De collectie nationale bewegingen in het ADVN*, Antwerpen, ADVN, 2009 en *Inventaris van de collectie van het Koerdisch Instituut Brussel*, Antwerpen, ADVN, 2009.

De tentoonstelling loopt vanaf 4 januari 2010 in het Auditorium Emiel Paternoster en is te bekijken tijdens de openingsuren van het ADVN.

Het NISE-project

Publicatie – Luc Boeva, *Rien de plus international. Naar een comparatieve en transnationale historiografie van nationale bewegingen*, Antwerpen, ADVN, 2009, 62 pp., 10 euro.

Bestellingen – De publicatie is te verkrijgen in het ADVN of langs de adreswikkels van deze ADVN-Medelingen.

Sporen trekken

Liber Amicorum – Naar aanleiding van diens tachtigste verjaardag werd voor Richard Celis een vriendenboek samengesteld, dat recent werd uitgegeven. Het boek biedt meer dan zestig bijdragen over de diverse engagementen (o.a. de Beweging Vlaanderen-Europa, de Vlaamse Culturele Koepel en het Algemeen Nederlands Zangverbond) en interesses van Richard Celis en heeft als rode draad “de opgang van ons volk naar meer identiteit en zelfstandigheid sedert de Tweede Wereldoorlog”. Richard Celis is sinds 2003 beheerder van het ADVN en ook voorzitter van de driejaarlijkse Pil-van Gastelprijs voor Geschiedenis.

Bestellingen – Richard Celis. *Sporen trekken*, Pandora, 2009, 356 pp., ill. De publicatie kost 25 euro en is te verkrijgen langs www.anz.be.

Maurits Coppieters

Publicatie – Op 10 november jl. werd in het Vlaams Parlement de publicatie *Het laatste jaar van de klapproos* voorgesteld. Zeventien auteurs belichten in het boek de verschillende aspecten van het rijkgepulde leven van Maurits Coppieters.

Het laatste jaar van de klapproos. Denkend aan Maurits Coppieters o.r.v. Frans-Jos Verdoodt, Petra Gunst & Frank Seberechts, Leuven, Uitgeverij Van Halewyck i.s.m. ADVN, 2009, 246 pp., ill.

Bestellingen – De publicatie kost 25 euro en is te verkrijgen in het ADVN en in de boekhandel.

Filip De Pillecyn Studies V

Publicatie – Het Filip de Pillecyncomité is reeds toe aan de vijfde bundel van zijn Studies over het leven en werk van Filip De Pillecyn (zie www.filipdepillecyn.be).

Bestellingen – Een nummer van de Filip De Pillecyn Studies kost 20 euro (incl. port) en kan besteld worden door storting op rekening 850-8108291-59 van het Filip De Pillecyncomité, Marktplein 1, B - 9220 Hamme.

Het 26ste jaar en volgende

In het vorige nummer van de *ADVN-Medelingen* werd in een gelezenheidsbijdrage aandacht besteed aan 25 jaar ADVN. In de aanloop naar de volgende beleidsperiode (2013-2017) willen wij u graag betrekken bij de toekomstplannen van het ADVN.

U bent immers als bezoeker en gebruiker van het ADVN onze belangrijkste graadmeter. Daarom werken wij momenteel aan een publieksenquête. Meer daarover in het volgende nummer van de *ADVN-medelingen*.

Juni 2009 - november 2009

Toelichting bij de aangegeven bronnencategorieën

AR..... archief	PE..... periodieken
AV..... audiovisueel archief	NE..... necrologia
BO..... bibliotheekwerken	DA..... documentatie

De aanduidingen zijn indicatief en worden aangepast naargelang van de verwerking van de overdracht.

2009/085	Familie Johan Vanwalleghem, Brussel	NE
2009/086	Marc Platel, Kraainem	AR / PE
2009/087	Verbond Vlaams Overheidspersoneel (VVO), Brussel.....	AR / AV
2009/088	Naamloos	AV
2009/089	Lieve Robert-Bogaert, Gentbrugge	NE
2009/090	Familie Eric Foqué, Duffel	NE
2009/091	Heemkundige Kring Marcblas, Merksplas	BO / PE
2009/092	Hilde Deckmyn, Kruikebe	AV / BO
2009/093	Hans Verreyt, Boom	AR / AV / BO / DA / PE
2009/094	Algemeen Nederlands Zangverbond (ANZ), Deurne.....	AR
2009/095	Begga Andries, Berchem.....	AV / DA / PE / NE
2009/096	Bert Anciaux, Brussel.....	AR
2009/097	Vlaamse Volksbeweging (VVB), Berchem.....	PE
2009/098	Anny De Roo, Evergem.....	DA / PE
2009/099	Bert Anciaux, Brussel.....	AR
2009/100	Veerle Walscharts, Mortsel	AV / DA / PE
2009/101	Frank Bombeke, Gent.....	AR / AV / BO / DA / PE / NE
2009/102	Herman De Leeuw, Dendermonde	AR / AV / BO
2009/103	Walter Janssens, Borsbeek	BO
2009/104	Hekalo, Lokeren	AR / AV / PE
2009/105	Luc De Bast, Geel	AR / AV / BO / PE
2009/106	Dirk De Cock, Lebbeke.....	BO
2009/107	Leen Van Dijk, Antwerpen	BO / PE
2009/108	Bruno De Wever, Deurne	AR / BO / PE
2009/109	Mireille Malfait-Vanassche, Kortrijk.....	NE
2009/110	Josee Van den Broeck-Vervloesem, Booischot.....	NE
2009/111	Maria Wuyts-Kuylen, Ekeren.....	NE
2009/112	Werner Coudyzer, Langemark	BO / DA
2009/113	Godfried Lannoo, Tielt	PE
2009/114	Alfons Thijs, Antwerpen	BO
2009/115	Marc Hendrickx, Mechelen	AV / DA
2009/116	Jan Cauwenberghs, Kapelle-op-den-Bos	AV / BO / DA / PE

2009/117	Studio Mobile, Nieuwvliet (NL).....	BO
2009/118	Jan De Berlangheer, Brussel	AV
2009/119	Romain Van Eenoo, Afsnee	PE
2009/120	Arthur Holevoet, Illinois (US).....	AR
2009/121	Jan Gijssels, Brasschaat	AR / BO / PE
2009/122	Marc De Vriese, Assebroek	AV
2009/123	Anke Dingemans, Ekeren	AR / BO
2009/124	Amsab-ISG, Gent.....	AR / AV / BO / PE
2009/125	Jan Possemiers, Hoboken.....	BO
2009/126	Bart De Wever, Berchem.....	AR / AV / BO / DA / PE / NE
2009/127	Katharina Jacob, Schoten	AR / AV / BO / PE
2009/128	André Meganck, Gijzegem.....	AR / AV / PE / NE
2009/129	Herman Van Hove, Hoboken	AR / AV / BO / DA / PE
2009/130	Dries De Zaeytijd, Sint-Eloois-Winkel	BO
2009/131	Maria Van den Broeck, Heist-op-den-Berg	NE
2009/132	Walter Deconinck, Kortrijk	AR / AV / BO / DA / PE / NE
2009/133	Hilde Vandenabeele-Devos, Waregem	AR / BO / PE
2009/134	Maria Deneef, Harelbeke	AR
2009/135	Pieter Jan Verstraete, Kortrijk	AR / AV / BO / DA / PE
2009/136	Erven Klara Hertogs, Turnhout	AR / AV / BO / PE
2009/137	Joost Caen, Schoten	AR / AV / BO / DA / PE
2009/138	't Pallieterke, Antwerpen	AR / AV / BO / PE
2009/139	Erik Peeters, Berchem.....	AR / AV / BO / DA / PE
2009/140	Guy Leemans, Vremde	AR / AV / BO / DA / PE
2009/141	Werner Vandenberghe, Kortrijk.....	AR / AV / BO / DA / PE
2009/142	Walter Maes, Kortrijk	BO / PE
2009/143	Albertina Saenen, Edegem	AV / DA
2009/144	Greet Van den Broeck-Huyghe, Asse	AR / AV / BO / DA / PE / NE
2009/145	Jaak Van de Vijver, Hove	AV / BO
2009/146	Emiel Lamberts, Winksele.....	AR / AV / BO / DA / PE / NE
2009/147	Bert Raets, Stabroek	AV
2009/148	John Heuzel, Brugge	BO / DA / PE
2009/149	Johan Sauwens, Bilzen.....	AR / AV / BO
2009/150	Stichting Vlamingen in de Wereld, (ViW), Brussel	AR / AV / PE
2009/151	Bart Staes, Brussel	AR / BO / DA / PE
2009/152	Gisele Boudreau, Ontario (CA)	AV / PE
2009/153	Frans Redant, Antwerpen.....	AR / AV / BO / PE
2009/154	Guido De Munter, Merelbeke.....	AR / BO / DA / PE
2009/155	Omaar Mortier, Nevele	AV
2009/156	Naamloos	BO
2009/157	Jan De Berlangheer, Brussel	DA / PE
2009/158	Karel Van Zundert, Antwerpen	PE
2009/159	Lutgart De Schutter, Deinze	BO
2009/160	Mia Bogaert, Sint-Denijs-Westrem	AR / AV
2009/161	Stedelijke Bibliotheek de Leidraad, Sint-Truiden	BO / DA
2009/162	Frans Van der Auwera, Ekeren.....	AR
2009/163	Emiel Esschenbrouck, Wijnegem.....	PE
2009/164	Bogaerts, Antwerpen	AV / BO / NE
2009/165	Uitgeverij Egmont, Brussel.....	BO
2009/166	Robert en Elisa Walscharts-Van Duyse, Mortsel	AV / BO / DA / PE

2009/167 Familie Frans De Groote, Mortsel.....NE
 2009/168 Jungbluth-Dockx, Wilrijk.....NE
 2009/169 Gaston Durnez, ItegemAR
 2009/170 Wim Nimmegeers, GrembergenAR / AV / BO / DA / PE
 2009/171 Herman-Emiel Mertens, MechelenAE
 2009/172 Familie Philomène Boon, HoveNE
 2009/173 Jeanne Verbestel, NieuwerkerkenNE
 2009/174 Liliane Zanduela, La Crescenta (CA).....AR
 2009/175 Maria Gillemot, BonheidenAV / NE
 2009/176 Franz Denys, Brussel.....DA
 2009/177 Jacqueline Dierens, WetterenAR / BO / PE
 2009/178 Raymond Correns, WijnegemDA / PE
 2009/179 Stedelijke Musea Ieper, IeperAV / BO
 2009/180 Bruno De Wever, DeurneAR / AV / BO
 2009/181 Jaklien Symoen, ZaventemAR / AV / BO / PE
 2009/182 Familie Lode Ureel, MelseleAV / NE
 2009/183 Magda Vandermeulen-Cole, Belsele.....NE
 2009/184 Familie Eric Crommelynck, GentNE
 2009/185 Emiel Esschenbrouck, Wijnegem.....BO
 2009/186 Lionel Vandenberghe,
 Halle-Kempen.....AR

2009/187 Gabriël Verduyn, Izegem.....AR / AV / NE
 2009/188 Sint-Pietersabdij Steenbrugge,
 Brugge-Assebroek.....AR / AV / BO / PE
 2009/189 Frans Van der Auwera, Ekeren.....AR / PE
 2009/190 Geert Blaton, Moerbeke-Waas.....AR
 2009/191 Hekalo, LokerenAV
 2009/192 Hildegard Laporte, Brussel.....AV / BO / PE
 2009/193 Ludo Gerits, LokerenAR / AV / DA / PE / NE
 2009/194 Mark Van Steertegem, BrusselBO / PE
 2009/195 Emiel en Magda Verstrepren-Haegens,
 ZeleAR / AV / BO / PE
 2009/196 Flor Cools, Willebroek.....AR / AV / BO / DA / PE
 2009/197 Guido Stevens, Belsele.....AV / BO / DA / PE / NE
 2009/198 Jozef Clauwaert, Sint-Amandsberg.....DA
 2009/199 Familie Nora De Jonghe, Koolskamp.....NE
 2009/200 Wilfried Dierckx, Zandhoven.....AR
 2009/201 Goedele Van den Broeck, AsseAR
 2009/202 Nico Van Campenhout, LokerenDA
 2009/203 Internationaal Europeadecomité,
 Deurne.....BO
 2009/204 Arthur Holevoet, Illinois (US).....AR

ADV N

ARCHIEF-, DOCUMENTATIE- & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26 2018 Antwerpen

[T] +32 [0]3-225 18 37

[F] +32[0]3-226 64 05

[E] info@advn.be

[W] www.advn.be